

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2021

STOCKHOLM 2021

ELENA BALZAMO

Julius Lagerheim

EN SVENSK CHATEAUBRIAND?

FÖR NÅGRA ÅR SEDAN letade jag efter en handskrift i Carolina Redivivas skattkammare – och hittade tre! *Tre* handskrifter av samma hand. Handen tillhörde en svensk diplomat, Julius Lagerheim. Alla tre skrifterna skrivna på samma papper, häftade, försedda med likadana svarta omslag, omisskännligt tre delar av ett och samma projekt. Jag beställde då allt material av samma författare, vilket visade sig rätt magert: ett par brev och – ännu en överraskning – ”ett halvt ark papper”, en klenod som innehöll nästan lika mycket som Strindbergs berömda novell: en del dyrbara självbiografiska anteckningar. Däremot inget porträtt.

Det blev inte svårt att med hjälp av officiella källor få en uppfattning om mannens levnadsbana. Erik Julius Lagerheim, född 15 maj 1786, död 20 februari 1868, son till en ämbetsman, Carl Erik Lagerheim. Student i Uppsala 1800, kanslist i Riksarkivet 1804, andre sekreterare i Konungens kabinett för den utrikes brevväxlingen 1805, härold vid Nordstjärneorden 1806, kammarjunkare 1809, härold vid Kungl. Maj:ts Orden 1810, förste sekreterare i Konungens kabinett för den utrikes brevväxlingen 1811, kabinettssekreterare 1814, kammarherre 1815, arkivarie vid Kungl. Maj:ts Orden 1816, avsked från utrikeskabinettet 1817. Han blev kansliråd samma dag som han avgick från utrikestjänsten, riddare av Nord-

Tre handskrifter av diplomaten Julius Lagerheim. Foto: Elena Balzamo.

stjärneorden 1818. Generalkonsul i Alger 1826–1829, tillika tillförordnad konsul i Marocko 1830–1831. Hovmarskalk 1836, efter sin återkomst till Sverige. Tjänstefri 1842. Detta enligt Svenska adelns ättartavlor.

Dessa opersonliga uppgifter ger en yttre ram, en lista över karriärsteg för en man från en bra familj, som träder i kungens tjänst och som sakta men säkert klättrar uppåt, precis som man gör i dag. En hygglig karriär, dock ingalunda sensationell. Den diplomatiska delen, tjänstgöringen utomlands, omfattar endast sex år (1826–1831), resten är kansliarbete hemma i Sverige samt tjänsteresor, nämligen till Frankrike, där han deltog i fredsförhandlingarna i Paris 1809–1810. Det enda man med säkerhet kan påstå är att de märkvärdigaste episoderna i detta långa liv, med denna långa karriär, uppenbarligen var hans två vistelser i Nordafrika, först i Alger och sedan i Marocko. Ingenting annat gav upphov till skrift-

liga berättelser jämförbara med dem som han ägnade dessa vistelser.

Det blev snart uppenbart för mig att det enda som betydde något var inte det som skrivits om honom, utan det som han skrev själv.¹ Det mest omfattings- och innehållsrika var hans vistelse i Alger.

Hans inträde i tjänsten sammanfaller med dramatiska omvälvningar i nordafrikanska geopolitiska förhållanden: franska blockaden av Alger, diplomatiska och militära sammandrabbningar och slutligen den franska erövringen av staden och början av Frankrikes koloniala expansion.² Plötsligt befinner sig Lagerheim i brännpunkten för samtidens europeiska politik. I denna kokande gryta uppträder den svenske konsuln både som åskådare och som deltagare. Det första eftersom Sverige förhåller sig neutralt, och det andra därför att landet samtidigt ingår i en större gemenskap som de kristna makterna bildar gentemot de muslimska, med Osmanska väldet i spetsen. Med få undantag (som till exempel Frans I:s allians med turkarna på 1500-talet) kännetecknar denna solidaritet den europeiska politiken under flera århundraden: på kontinenten får staterna slåss med varandra så mycket de vill, men man slår sig ihop för att möta den gemensamma muslimska fienden.

Trots att det algeriska gebitet ligger i utkanten av medelhavsområdet – som var livsviktigt för den dåtida europeiska politiken, eftersom så mycket handel gick däröver – intog Alger en central plats, både på grund av sitt läge och av sin ”skadepotential”: det var sedan århundraden det viktigaste sjörövarnätet. Området styrdes av en dej – av turkiskt ursprung – med hjälp av en turkisk militärstyrka. Formellt lydde den algeriska dejen under den osmanska regeringen, i praktiken var han ganska oberoende och bestämde själv sin politik gentemot omvärlden, inklusive de europeiska makterna. En av huvuduppgifterna för ett europeiskt sändebud bestod i att hantera sjörövarproblemet: sköta penningaffärer med myndigheterna, ta hand om de landsmän som råkade illa ut och så vidare.

I början av 1800-talet förändrades dock situationen i och med att de kristna slavarna frigavs, tack vare Englands ingripande, men sjöröve-

riet fortsatte. Av olika anledningar – inte minst inrikespolitiska – beslöt Frankrike att definitivt göra slut på det genom att angripa Alger. Fascinerad av historiens frammarsch som bokstavligen pågår framför hans ögon, försöker Lagerheim både informera sig om och påverka händelserna så mycket han kan.

Julius Lagerheim var naturligtvis inte den enda som lämnade vittnesmål om livet och händelserna i Alger under dessa ödesdigra år. Hans kollega, konsulatsekreterare Fredrich Schultze (1775–1847), som vistades i landet sedan 1816, förde en dagbok där han noterade de politiska händelsernas förlopp. Resultatet blev en ytterst viktig informationskälla, men ingen vidare nöjesläsning: idel torra notiser som till formen liknar ett bokhållarregister.³ Samtidigt förde hans (och senare Lagerheims) granne och yrkesbroder Rudolph Bay (1791–1856), dansk konsulatsekreterare mellan 1816 och 1831, en dagbok som han bearbetade till brev och skickade till sina vänner i Köpenhamn.⁴ Hans noteringar utgör motsatsen till Schultzes: de är av nästan uteslutande privat karaktär.

På ett enastående sätt kombinerar Lagerheim de båda perspektiven; de smälter samman och berikar varandra, gör de agerande gestalterna levande, lyfter fram det vardagliga samt ger det en åskådlighet på det sätt som bara litteraturen kan. Denna sammansmältning av privata omständigheter och större politiska vyer svarar för berättelsens historiska och litterära värde. Inte olikt Chateaubriand i *Minnen från andra sidan gravsten*⁵ lyckas Lagerheim nå en jämnvikt mellan dessa livets två sidor, mellan vardagsliv och politik, mellan människoskildringar och historiska vittnesmål. Därtill bidrar den fina blandningen av det enskilda och det allmänna till konsten att välja talande detaljer samt en högst medveten kompositionskonst, som till exempel när författaren frigör Tabarca-episoden – historien om ett skeppsbrott som han lidit på vägen hem, som äger en egen spänning och kräver en särskilt detaljerad framställning – från resten av berättelsen och gör den till en separat historia, *Skeppsbrottet på Tabarca*, för att inte bromsa rytmen i berättelsen om Algeriet.

Ge D 13873

98

Det algeriska gebitet styrdes av en dej som formellt lydde under den osmanska regeringen, men i praktiken var han ganska oberoende och bestämde själv sin politik gentemot omvärlden, inklusive de europeiska makterna.
 Foto: Source gallica.bnf.fr/Bibliothèque de France.

religiös fanatism, för, innan han emottog Kungens befallningar hade visat mig gästfrihet och välfärd endast för att uppfylla en kungens meniska älskande plikt, och som med en strikt underlygsbähet fördrog alla de privationer som voro en följd af proviantfjuppels utöfbande. Då jag vid vår sista möte förklarade honom min tackfullhet för hans skönsvärdade förhållande, svarade han, att han ej hade gjort mera än hvad hans meniska voro skyldiga att göra för den andra; men tillade att han dock, om det behöfves, desultom hafvt en järskilt anledning att visa mig värdskap och välfärd. På min fråga hvilken denna anledning kunde vara, sade han: Vi äro ju sjäfn början barn af en fram; vi äro båda Turkenanner. Dina förfäder vandrade ifrån Svarta hafsets strand emot vörden; mina gästfrännade, och intaga under namnet Osmanli, Stamboul. Skulle jag inte känna ett upriktigt deltagande för en önskelig fram? Denna förklaring öpnade skade mig. Må mina öförförersamme försörvander lov: harsk att ingen religion utfluter sig och moralitet! Huru många kristen skulle hafva upfört sig på samma sätt emot en mahometkan? Jag förmåde slutligen mitt löfte att om jag, turkallik: lyckligt kommer till Tunis och bringa Kungens anfökt, så inte öfvenom min vän Slafkan, utan i min flors Sultan's namn begära en delning för honom, svarande emot de tjänster han visat mig; jag var öfven förmerre; ja lycklig att kunna realisera mitt löfte.

Den 11 Mars på aftonen åtade vi Korillo, och tillkommande att som vinden i sjön började blifva viflig, skulle vi afseja vid midnatten. Till denna vinnande lät han ike, som annars var bruket, draga felsaques, ja länd, icke tam andras; ja nära kufften kom känd. Det forlign på hvilket jag nu skulle förtaga en resa langs en del af medelhafvet, var en vordig och kallad corailleur, en hufvudswarand corallfiskare, begjäre sig ifrån Livorns och Neapel, för att på sjunga bankör; belagna flera mit utan för Afrikanska kuller, bide på denna öfsten med lifsfaren foren. De ykte. Den är omkring 20 fot lång, däckad, med en maff och ett enda bruktang, ja kalladt later sejel, -

Julius Lagerheims utkast till Skeppsrottet på Tabarca. Foto: Elena Balzamo.

Lagerheims syn på Nordafrika är å ena sidan typisk för en humanistiskt bildad europé och å andra sidan starkt präglad av hans personlighet. Först och främst har han etnografens blick. Han vill beskriva ett exotiskt land för sina läsare (att han tänkte på utgivning tvivlar jag inte på: omslaget, renskriften, mottot – allt vittnar därom). Naturligtvis fäster han sig vid det pittoreska, det iögonfallande. Särskilt när det gäller människor han träffar. I regel beskriver han sällan européernas utseende – i bästa fall får man nöja sig med allmänna anmärkningar: ”full gubbe”, ”vackert fruntimmer”, ”fullständig skönhet” och så vidare, medan han alltid är nogga med att beskriva lokalbefolkningen: hudfärg, växt, mustascher (ett mycket viktigt attribut, skiljetecknet mellan de slätrakade kristna och de skäggiga muslimerna). De uppträder i all sin exotiska prakt, medan européerna förblir osynliga, som när man sitter i en mörk teatersalong

och tittar på den starkt belysta scenen, utan att bry sig om andra åskådare. Landets natur och seder förser skådespelet med kulisser som också är noggrant beskrivna.

Den teatraliska aspekten bidrar till att samhällsstrukturen framträder mycket tydligt visuellt. Som överallt på den tiden har man att göra med ett samhälle som är lätt att läsa av, där var och en är klädd enligt gängse klädkod, omiskännligt skilda från varandra. Slätrakade européer, europeiskt klädda assimilerade judar (Ashkenazer), de ”inhemska” judar (Sefarder) i kläder med speciella färger och så vidare. Beslöjade ”moresker” finns sida vid sida med europeiska kvinnor, vars ansikten man kan se och som väcker lokalbefolkningens intresse och förundran:

Då jag en dag var inne i staden, dit jag låtit komma monturer [hästar] för att hämta ut demoisellerna Bown [döttrar till den engelske läkaren som var verksam i Alger] till villan, och hade hjälpt dem upp i sadeln, frågade jag min stalldräng, al Bashi, som, sedan de avrest, med mycket uppmärksamhet betraktade konsulathuset, vad han tänkte på? – Jag skulle väl vilja rå om detta hus, svarade han mig. – Vad skulle du göra med det? Intet vill du bo i staden ibland turkarna? – Nej, jag skulle sälja det, och för pengarna köpa de tre flickorna som nyss redo bort. Vad tror du, konsul, att de skulle kosta?

Medlemmarna av diplomatkåren var en viktig informationskälla på den tiden: de försåg sina respektive regeringar med förstahandsuppgifter om landet och situationen, vilket passade författarens vetgirighet väl. Hans beskrivningar är detaljerade och metodiska, gjorda nästan efter Wikipedias modell (geografi, klimat, flora och fauna, befolkning, historia, statskick och så vidare), uppenbarligen sammanställda efterhand, men – ett mirakel! – med bevarandet av det första intryckets fräschör: läsaren får känslan av att upptäcka landet tillsammans med författaren.

Det intressanta i hans beskrivningar är att han verkar basera sig huvudsakligen på egna anteckningar och inte så mycket på senare läsning och andra källor, i så fall hade han undvikit en rad fel, nämligen i egenamnens stavning. Det finns bara *ett* angivet citat, en beskrivning av hans älskade Örnboet av en annan, ”opartisk”, författare.⁶ Men vid närmare

läsning märker man att han använder sig av muntliga källor och allehanda skrönor: vissa anekdoter om livet i Alger återfinns till exempel hos dansken Rudolph Bay.

Hur arbetade han? I sista delen av den algeriska handskriften nämner han året 1842: ”[...] då jag i ett helt samlar de spridda anteckningarna från en av de verksamma perioderna av min förflutna levnad.” Han hade alltså tagit noter (kanske förde han till och med en dagbok) som han bearbetade efterhand, ett decennium senare. I sådana fall brukar senare erfarenheter färga förhållandet till fakta, men Lagerheim lyckas undvika det: hans berättelse bevarar all sin omedelbarhet. Läsaren vet inte hur äventyret ska sluta, författaren vet det medan han skriver men låtsas om ingenting – spänningen förblir intakt.

Inga mellanstadier av hans arbete är bevarade, men redan från början var det uppenbart för mig att texten måste ha redigerats i flera omgångar; den var för fulländad för att kunna ha skrivits i en enda veva. Denna uppfattning fick jag bekräftad när jag blev klar med huvudtexten och skulle börja med Tabarca-handskriften. Då upptäckte jag att denna berättelse förelåg i två versioner, de hade häftats ihop (kanske av misstag) och verkade identiska. Jag tänkte först kopiera den av dem där bläcket var tydligast, men en noggrannare jämförelse visade att det var en tidigare version. Skillnaderna var minimala, men de gav en idé om hur författaren strävade efter att finslipa sin berättelse.

Handskriften är alltså alltigenom tydlig; Lagerheim sysslade ju i många år med utrikeskorrespondens och blev ordentligt skolad, men det betyder inte att den är lättläst. Först och främst på grund av hans sätt att återge egennamn, både europeiska och – framför allt – österländska: ett stort antal av dem är som sagt felstavade.

Trots författarens ypperliga, felfria franska (han verkar ha varit helt tvåspråkig) var han inte särskilt språkintresserad och kunde varken arabiska eller turkiska – till skillnad från vissa av sina yrkesbröder. Flera eu-

ropeiska sändebud på den tiden var även framstående orientalister: bland andra fransmännen J.-D. Delaporte och A. Desgranges, dansken J.A. Carstensen, svensken C. d'Ohsson, engelsmannen J.D. Carlyle. Konsulatsekreteraren Fredrich Schultze, som bott flera år i landet, kunde arabiska och även kabylska, och dansken Rudolph Bay började ta lektioner i arabiska så snart han kom till Alger. Men till skillnad från många andra hade Lagerheims ointresse för språk ingenting att göra med hans intresse för människor:

Sedan de starkare regnen upphört, ställde jag ofta min promenad åt den sidan, och uppehöll mig därunder ett ögonblick vid kaffehuset, för att kvarsittande i sadeln tömma en kopp, som jag frikostigt betalade. Jag vann på detta sätt småningom mitt ändamål att vänja de turkar och morer som dagligen besökte det att se mig där, så att jag slutligen kunde stiga av hästen, intaga min plats på en matta bland de övriga gästerna, samt röka min pipa och dricka mitt kaffe i deras sällskap. Jag kunde väl varken tala turkiska eller arabiska, men konversation är för detta folk icke något behov, och Ismael var vår tolk då de någon gång ställde frågor till mig om Frankistan [här: europeiska länder], eller jag ville hava några upplysningar av dem. För det mesta rökte vi, tömde den ena lilla koppen efter den andra och tego, eller ägnade gästerna hela sin uppmärksamhet åt en sagotäljare, som i flera timmar talade för dem, och vanligen tvärt avbröt vid någon intressant tilldragelse, med löfte om fortsättning följande dag, för att förmå dem att komma tillbaka. Hans berättelser voro hämtade ur Tusen och en natt, eller angingo de saracenernas segrar i Europa, eller och någon kärleksroman.

Sådana scener kontrasterar starkt mot den likgiltighet och motvilja mot lokalbefolkningen som till exempel Rudolph Bays anteckningar vimlar av.

I Lagerheims syn på människor är religionen en viktig markör. Under resan över kontinenten handlar det mest om motsättningen mellan katolicismen (bigotteri, processioner, vidskepelser med mera) och den lutherska tron, men det spelar en underordnad roll: författaren bedömer människor först och främst efter deras personliga egenskaper. Först där-

efter efter deras sociala ställning och nationella tillhörighet, och sist av allt efter vilken trosbekännelse de har. Utanför Europa ser man däremot först till om man är kristen, och först därefter beaktar man nationella och sociala aspekter – mycket olikt dagens sätt att se.

Begreppet ”kristna nationer” innebär att man trots allt har mer gemensamt med fransosen Deval, en skurk som man avskyr och föraktar, än med dejen, Hussein Pascha, som man respekterar och uppskattar. Det är två oförenliga världar som ställs mot varandra, som har olika värderingar och som inte kan bedömas med samma mått. Därifrån kommer det halvt ironiska överseende med vilket Lagerheim berättar om sina muslimska bekanta.

Å andra sidan händer det ibland att han ändrar uppfattning under berättelsens gång – inte i fråga om grupper och kategorier, men däremot när det gäller enskilda individer, vilket också bidrar till berättelsens dynamik. Inte sällan har han först sin vanliga inställning: han kan till exempel känna sig hotad (av en snabbt ridande beväpnad arab, av ett möte med en arabisk stam, av en alltför inställsam judisk handlare), men oron ersätts av nyfikenhet och när en kontakt etableras ger den upphov till förståelse och välvilja. Den mest uppseendeväckande episoden är när den hotfulla Agan på Tabarca förvandlas till en pålitlig vän och beskyddare, vars tolerans i religiösa frågor hyllas som ett exempel: ”Må mina ofördragsamma trosförvanter lära härav att ingen religion utesluter dygd och ädla tankesätt.” Det är en inställning som är otänkbar hos hans danska kollega Rudolph Bay, vars gängse benämning på lokalbefolkningen är ”djävlar”.

Apropå judar: Lagerheims syn på dem är densamma som hos de flesta av hans samtida – i hans ögon är de ett ”föraktat och föraktligt släkte”, ett ”pack”. Det är ett omdöme som han inte ens försöker ifrågasätta, men till skillnad från många andra nöjer han sig inte med detta påstående, utan formulerar en förklaring som är varken biologisk eller religiös, utan rent sociologisk: de lever under ett förfärligt tryck.

Judarna bemötas av de övriga innevånarna med yttersta förakt, och behandlas som verkliga heloter; för dem finnes ingen rättvisa, om den ej uppväges med guld [...]. För att genast igenkännas måste färgen på deras kläder och huvudbonad vara svart [...]. Ingen algerisk jude får lämna landet utan att löftesmän ansvara för hans återkomst; skulle han det oaktat utebliva, så straffas löftesmännen till livet. Att brännas levande är de mest använda dödsstraff för judar [...].

Samma gäller de andra etniska grupperna. Utgångspunkten är alltid hans övertygelse om den lokala befolkningens vildhet och européernas överlägsenhet, ett axiom som inte behöver bevisas och inte ens nämnas – desto mer intressanta är scenerna där författaren trots allt ändrar sin mening. Som till exempel vid mötet med en grupp nomader under ett jaktparti: ”Ehuru vi borde vänta oss en oangenäm och kanske farlig scen med männen, om vi ginge fram till källan, var dock vår törst så plågsam att vi vågade försöket”, berättar han. Han och hans jaktkamrat inledde ett samtal med kvinnorna som fanns där, innan de fick syn på en grupp beväpnade män som närmade sig – och här kom en överraskning: ”Istället för att med ovetta köra bort oss, satte de sig i ring omkring de språkande, skrattade åt vårt prat med kvinnfolken”. Deras ledare bjöd dem på ett kärll kamelmjolk, och de ”skildes goda vänner”.

Men en annan omständighet visar att Lagerheim ändå var och förblev ett barn av sin tid: den person som han dagligen umgicks med och som måste ha varit den som stod honom närmast får ingen plats i berättelsen. Betjänten Malmqvist, som delar alla faror med honom och vid ett tillfälle räddar hans liv, är knappt nämnd i boken, inga av hans repliker är bevarade, han får så att säga ingen egen röst – men man vet att han alltid finns vid sin konsuls sida. När Lagerheim skriver ”jag var ensam” får man läsa ”jag var med Malmqvist”. Han nöjer sig oftast med en detalj, uppskattande (till exempel vid räddningen under skeppsbrottet) eller komisk (mest apropå den attraktion hans betjänt utövar på kvinnor). Man vet bara att han heter Carl i förnamn, att han är ung, språk- och musik-

begåvad och sin konsul ”till mycket nytta så väl under resan som under vistandet i Alger”. Detta ointresse kontrasterar starkt mot den nyfikenhet och inlevelse Lagerheim visar de nordafrikaner som socialt sett är Malmqvists jämlikar: hans arabiska tjänare beskrivs med stor detaljrikedom, deras repliker är ofta citerade. Uppenbarligen är Malmqvist socialt underlägsen, men han tillhör den kända världen och är till följd av detta inte tillräckligt intressant för att förtjäna en plats i boken.

Efter Julius Lagerheims återkomst från Alger skickades han till Tanger i Marocko där han stannade ett och ett halvt år – en vistelse som också gav upphov till en fascinerande berättelse, dock inte så rik på politiska händelser som den algeriska: Marocko låg ju i periferin, och dess sultans förhållande till de europeiska makterna var betydligt mer avspänt. Denna berättelse föreligger numera både på svenska och på franska.⁷ En svensk utgåva av de två andra (som kronologiskt är de första) är under arbete.⁸

När Lagerheim kom hem från Marocko 1832 inträffade en katastrof: han fick inte tjänsten i Konstantinopel som han hoppades på och som man hade lovat honom. Han fick inte heller någon annan tjänst utomlands. Han nämner händelsen med ett par bittra ord i den sista delen av sin algeriska berättelse: ”utträngd av lyckligare medtävlare från den tjänstemannens bana som jag alltid älskat” – och det är den enda gången då han ger utlopp för sina känslor. Ett decennium har förflutit efter detta fiasko, men såret blöder fortfarande. Han stannar vid hovet några år till innan han tar avsked från sin hovmarskalktjänst och lämnar det aktiva livet.

Detta hände 1842 och var ett steg som måste ha kostat honom mycket. Han var ju van vid storstadens brus: ”återkommen från alla mina illusioner, sitter jag nu här bortglömd i Vadstena, i tarvliga omständigheter.” Han måste ha varit i desperat behov av sysselsättning eftersom han strax efteråt, samma år, börjar redigera sina minnen. Bättre syssla kunde han inte hitta: den tillåter honom att uppleva det förflutna en gång till, att beskriva, analysera, framkalla bilder och händelser – kanske också att övertyga sig själv att hans liv inte var misslyckat trots dess nesliga slut.

Men om man tittar på kronologin var det inte alls något slut: efter att ha blivit klar med redigeringen och renskrivningen av sina tre berättelser levde han ytterligare i mer än 20 år. Frågan är: varför offentliggjorde han inte sina minnen, han hade ju all tid i världen att göra det? Här kan man bara gissa, ty ingenting är känt om hans levnad under denna period, inga vittnesmål finns bevarade. Han själv säger vid ett tillfälle att han led av mjältsjuka sedan barndomen och hade fallenhet för svärmod; han gör även en gripande beskrivning av en depression som nästan kostade honom livet, förorsakad av en kär väns död. Arbetet med memoarerna måste ha varit hans sista försök att uppehålla livslusten – efter att ha fullbordat dem hade han inget mer att göra. Det är alltså inte orimligt att anta att han sjönk allt djupare ner i depressionen tills den tog överhand och allt blev bara mörkt.

Desto underbarare är det då att läsa en berättelse som är så ljus, rolig och full av humor. Och att glädja sig över att trots att upphovsmannen inte förmådde att offentliggöra dem själv, har handskrifterna bevarats i nästan 200 år. På dess sidor är det inte en trött gammal melankoliker med bräcklig hälsa man möter, utan en pigg handlingskraftig man, ravioli- och teaterälskare, orkidésamlare, piprökare, Napoleonbeundrare, som ser på världen med vidöppna ögon. Och som talar till oss ur tidens brunn.

Föredrag den 2 mars 2021

N O T E R

1. Jag kan inom detta föredrags ram tyvärr inte beröra själva resorna tvärsigenom den europeiska kontinenten som förde honom till Afrika och tillbaka. De upptar en betydlig del av hans anteckningar och är ytterst intressanta från både historisk och litterär synpunkt.
2. En utförlig översikt över denna period finns att läsa i Johan Henrik Krüeger, *Sve- riges förhållanden till Barbareskaterna i Afrika*. Stockholm 1856.

3. Jfr Joachim Östlund, ”Kolonialism och slavhandel i Nordafrika. De svenska konsulernas verksamhet i Alger och Tripoli 1800–1860”, i *I främmande hamn. Den svenska och svensk-norska konsultjänsten 1700–1985*, Aryo Makko & Leos Müller (red.). Malmö: Universus Academic Press 2015, s. 110–132.
4. David Wilhelm Rudolph Bay (1791–1856), dansk tonsättare och diplomat, tjänstgjorde som konsulatsekreterare i Alger mellan 1816 och 1831. Hans efterlämnade papper publicerades först på 1920-talet – Rudolph Bay, *Memoirer og breve* (utg. J. Clausen & P.Fr. Rist. Köbenhavn 1920) – och utgör en högst intressant ”alternativ inblick” i dåtidens Alger.
5. Läsnigen nämns sällan i texten, men otvivelaktigt var Lagerheim en beläst människa och kunde sina klassiker: han citerar dem ofta fel, d.v.s. han citerar ur minnet. Däremot kunde han inte ha haft Chateaubriands *Minnen* som modell, eftersom den kom ut först 1848.
6. Claude Ambroise Fernel, *Fälttåget till Afrika 1830 med ett porträtt av Hussein Pascha, sista deyen af Alger, samt en plankarta öfver krigsoperationerna*. Kalmar 1834 (övers. av *Campagne d’Afrique en 1830, avec un portrait du dei d’Algier, le tableau de l’organisation de l’armée et un plan des travaux de siège*).
7. Julius Lagerheim, *Minnen från mitt vistande i Afrika. Marocko 1831–1832. Upptäckt och utgiven av Elena Balzamo*. Stockholm: Carlssons bokförlag 2018; Julius Lagerheim, *Souvenirs de mon séjour en Afrique. Maroc 1831–1832*, éd. et trad. Elena Balzamo. Paris: Editions du Jasmin 2020.
8. Numera är även de två andra texterna utgivna på svenska: *Julius Lagerheim, ”Den skönaste utsikt ...” Minnen från mitt vistande i Afrika II. Alger 1826, 1827, 1828 och 1829. Upptäckt och utgiven av Elena Balzamo*. Stockholm: Carlssons bokförlag 2021.